

VILLE LÄHDE

Gontin saarelta Ganamin tanssijoiden matkaan

– Ursula K. Le Guin (1929–2018)

”Voi viedä koko elämän matkata kolmekymmentä mailia palatakseen takaisin.”¹

Kun kuulin Ursula K. Le Guinin kuolleen, itkin. Aiemmin olin kyynelehtinyt vain läheisten tai fiktiivisten olentojen kuoleman äärellä. Hän ei ollut kumpaakaan ja oli molempia. Ursula K. Le Guin on varmasti elämäni eniten vaikuttanut kirjoittaja lajityypistä riippumatta. Arvostetun kirjailijan elämästä ja tuotannosta on julkaistu jo kosolti kirjoituksia. Siksi haluan muistella omaa matkaani.

Aloitin lukemisen *Maameren velhosta* (1968, suom. 1976) yläasteikäisenä. Ala-asteella olin innostunut fantasiasta ensin J. R. R. Tolkienin Keski-maassa ja sitten C. S. Lewisin Narniassa. Vuoden 1986 kesällä sain postissa *Dungeons & Dragons* -pelin, ja olin lopullisesti kiinni lohikäärmeiden ja velhojen maailmassa. Vanhemmalla isoveljelläni oli *Maameren velho* hyllyssään, mutta hän varoitti sen olevan minulle ”liian vaikea”. Fantasian nälkäisenä tartuin siihen kuitenkin pian. Olisihan siinä velho ja *loitsuja*.

Seppo Lindqvistin kansikuvan marjakuusisauvan loiste luunvalkoisten käsien läpi ja arpeutuneen velho Gedin eli Varpushaukan kotkannenä jäivät minulle Maameren kuvastoksi, josta en ole päässyt irti sittenkään, kun poliittisesti valveutunut ystäväni muistutti minulle, ettei Ged ole valkoihoinen saatikka albiino.

Muistan ensimmäisen merimatkan Gontin saarelta Roken velhokouluun elävästi: mielikuvitukseni arkkitehtuurissa velhokoulun ensimmäisellä aterialla sanaillaan edelleen Nokianvirran yläasteen ruokasalissa. Gedin ylimielisyys ja lankeemus, paluu mentori Ogionin luo ja kauaskantoinen kohtaaminen syrjäisellä luodolla ovat kaikki keskeisiä lukukokemuksia, mutta Gedin ja Varjon sulautuminen maailman ääressä oli teinille moraalisesti mullistava.

Atuanin holvihaudat (1971, suom. 1977) auttoi minua hahmottamaan, että kirja voi olla ”tylsä” ja silti vaikuttava. Ensijärkytys oli kova, kun sankarini Ged olikin sivuhahmo. Tenar lienee ensimmäinen naishahmo, johon samastuin. *Kaukaisin ranta* (1974, suom. 1977) pakotti sopeutumaan uudelleen: vanheneminen, magian haipuminen, koko Maameren maailman muuttuminen.

Jotain oli tapahtumassa, mutta en tajunnut sitä kunnolla.

Näinä vuosina luin myös Le Guinin muita teoksia, hänen ”hainilaistarinoitaan” eli löyhästi yhteen liittyviä kuvauksia avaruuden yhteiskunnista ja niiden törmäyksistä. *Maailma, vibreä metsä* (1972, suom. 1976) kolahti ympäristöteemansa takia, vaikka se onkin kirjoista kepoisimpia. *Pimeyden vasen käsi* (1969, suom. 1976) sen sijaan oli minulle, kuten lukemattomille muille, mullistava kokemus. Kaltaiselleni tyttöjä arastelevalle ja koulukiusatulle 80-luvun nörttipojalle ajatus sukupuolidentiteettien hämärtymisestä oli valaistumiskokemus. Anarkistisia ajatuksia pyörittävän *Osattomien planeetan* (1974, suom. 1979) luin ehkä hieman myöhemmin, hiljalleen politisoituvana lukiolaisena. *Täivaan työkalun* (1971, suom. 1991) luin vaikuttuneena – ja tajusin nähneeni siitä tehdyn elokuvan vuosia aiemmin! Sitten suomennokset loppuivat kesken. Kirjastojen kokoelmissa oli aika vähän englanninkielistä scifiä.

Sitten ilmestyi *Tehanu* (1991, suom. 1992). Moni vihasi kirjaa, minä rakastin – ennen kaikkea siksi, että viimein tajusin, mitä *Maameri*-sarja oli tehnyt haastaessaan kokemustani Maamerestä. *Tehanu* kuitenkin nyrjäytti rajummin. Fantasiamaailman metafysiikan muuttaminen rikkoi fantasian lajityypille asetettuja oletuksia. Juuri tästä monen sciffanin ärsyyntyminen juontui.

Siksi *Tehanu* oli minulle avainkokemus: fantasiamaailma ei ollut minua varten rakennettu pakopaikka, vaan se sai ja sen pitikin muuttua oikean maailman, kirjailijan ja lukijoiden mukana. Scifin ja fantasian lukijakunnassa yleinen vaatimus maailman sisäisestä koherenssista ja ”uskottavuuden” penääminen alkoivat ärsyttää. Viihteenä ”maailmanrakentaminen” menee edelleen, ja voi sellainen kirjallisuus olla syvällistäkin esimerkiksi luodessaan kiinnostavia yhteiskunnallisia analogioita tai pohtiessaan vakavasti sitä, millaista toisenlaisen elämän ja ajattelun kohtaaminen olisi². Opin lukemaan uudelleen.

Ystäväni suositteli minulle noihin aikoihin Le Guinin novelleja. Pari keskeistä klassikkoa oli suomennettu ajat sitten, mutta taisin tarttua niihin vasta tuolloin. Filosofinen ajatuskoe ”The Ones Who Walk Away From Omelas” (1973, suom. 1983) ja poliittisen kamppailun

romantiikkaa purkava ”The Day Before the Revolution” (1974, suom. 1986) tutustuttivat minut aivan uuteen Le Guiniin. Hänen novellituotantoon päädyin kuitenkin lukemaan kunnolla vasta aivan viime vuosina lukuun ottamatta *Sisämeren kalastajaa* (1994, suom. 2001) ja *Kerromuksia Maamereltä* (2001, suom. 2001).

Sitten ilmestyi *Maameri*-sarjan viides romaani *Toinen tuuli* (2001, suom. 2003). Vaikka kokemus ei ollut niin vavisuttava kuin *Tehanu*, se vei ajatuksen fantasiamaailman kerroksellisesta rakennuksesta pidemmälle. Metafyysiset raja-aidat osoittautuivat ihmisten työn ja kamppailujen tuloksiksi, mikä on hyvin harvinainen ajatus fantasian lajityypissä.³

Ystävänä oli myös jankuttanut, että *Always Coming Home* (1985) on ohittamaton opus. Se osoittautui työlläksi ja tärkeäksi urakaksi, ja kuten olen toisaalla kirjoittanut, kokemus oli perinjuurinen⁴. Se on mielestäni tärkein Ursula K. Le Guinin teos. Kuten *Tehanua*, monet vierastavat sitä. Sitä pidetään primitivistisenä, ”liian taiteellisenä”, teknologiapelkoisena, ”rousseau-laisena”, saarnaavana – mutta juuri tällaiset lukevat ja niiden taustalla olevat simppelet käsitteelliset vastakkainasettelut kertovat siitä, miksi *Always Coming Home* on niin tärkeä.

Kirja purkaa kulttuurista romantiikkaa, se epäilee poliittisten analogioiden mahdollisuuksia, se heittää häränpyllyä monilla scifin konventioilla, eikä sen kuvittelema tulevaisuuden kulttuuri muistuta mitään olemassa olevaa tai ollutta muuten kuin pintapuolisesti.

”Heillä ei ole jumalaa; heillä ei ole jumalia; heillä ei ole uskontoa. Heillä näyttää olevan toimiva metafora.”⁵

Le Guinin viimeinen romaani *Lavinia* ilmestyi vuonna 2008 (suom. 2009), ja kirjoitin siitä seuraavana vuonna⁶. Kaipasin lisää, ja aloin viimein käydä hänen tuotantoon systemaattisesti läpi: lukematta jääneitä hainilaisromaanien 60-luvun yritelmistä todella vahvaan kirjaan *Neljä anteeksiantoa* (1995, suom. 2014) ja mielestäni kirjailijan kaikkein heikoimpaan romaaniin *Kahdesti haarautuva puu* (2000, suom. 2009).

Ennen kaikkea ahmin hänen novellituotantoon, josta olen saanut luettua suurimman osan – joitain aukkoja vielä on onneksi täytettävänä (pari romaanikin). Vieraillessani sittemmin edesmenneen opettajani ja ystäväni Chuck Dyken luona Doylestownissa Yhdysvalloissa otin matkalukemiseksi kasan novellikokoelmia. Siellä tulin lukeneeksi ensimmäistä kertaa ajatuksella kolme kokeilevaa hainilaisnovellia, joista kirjoitin tähän lehteen⁷. Etenkin ”Tanssien Ganamiin” (1993, suom. 1994) oli *Tehanun* tai *Always Coming Homen* kaltainen lajityypin ja totunnaisten lukuapojen haastaja, joka jokaisen Ursula K. Le Guinin ystävän kannattaa lukea.

”Kyllä. Mutta on vaikeaa”, Shan totesi, ”elää ilman uskosta, että jossain on fakta, kunhan sen vain löytää.”

”Fakta on hienoimpia fiktioitamme.”

’Vain fiktiota’, Metsä totesi peräänantamattomasti. ’Fakta on hienoimpia fiktioitamme.’⁸

Vasta aivan viime vuosina olen tutustunut Le Guiniin yhteiskunnallisena keskustelijana, blogikirjoittajana, humoristina, ties minä. Tuore *No Time to Spare* (2017) on yöpöydälläni. Odotan innolla elokuvaa *Worlds of Ursula K. Le Guin*, jota olin joukkorahoittamassa.

Yhä uudelleen ällistyn, miten myös yhteiskunnallisissa puheenvuoroissaan Ursula K. Le Guin pystyi tiivistämään paljon oivallusta ja viisautta pureviin lauseisiin ja viiltäviin vitseihin. Ei kukaan voi olla niin viisas ja niin oikeassa. Juuri siksi hän on läheinen ja fiktiivinen, yhtä aikaa, vaikkei hän ole kumpaakaan.

Luen hänen kirjoituksiaan hautaan saakka. Vaikkeivät kirjan *Always Coming Home* laaksolaiset olekaan romanttisia villejä, joiden elämään kaipaisin, kirja on mielessäni melkein joka päivä, kun astelen puutarhaamme.

”Olen tullut sinne, minne olin matkalla.”⁹

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Ursula K. Le Guin, *Always Coming Home*. University of California Press, Berkeley 2001, 52. (Kaikki lainausten käännökset kirjoittajan omia.)
- 2 Ville Lähde, Avaruuden tutut vieraat. *Arrival* ja muukalaisten kohtaaminen science fiction -elokuissa. *niin & näin* 1/17, 119–121. Ks. myös verkkoartikkeli: www.netn.fi/artikkeli/mahdottoman-kielen-puhujat
- 3 Sivuan aihetta kirjoituksessa Ville Lähde, Kertovat ja tanssivat avaruusmatkajat. Ursula Le Guin lajityyppirajojen rikkojana. *niin & näin* 4/16, 79–81.
- 4 Ville Lähde, Kalifornian karu laakso. *Voima* 2/09. Verkossa: voima.fi/blog/arkisto-voima/kalifornian-karu-laakso/
- 5 Le Guin 2001, 49.
- 6 Ville Lähde, Kohtalon morsian. *Voima* 7/09. Verkossa: voima.fi/blog/arkisto-voima/kohtalon-morsian/
- 7 Lähde 2016.
- 8 Ursula Le Guin, Dancing to Ganam. Teoksessa *A Fisherman of the Inland Sea*. Harper Perennial, New York 2005, 159–207 (185).
- 9 Le Guin 2001, 7.